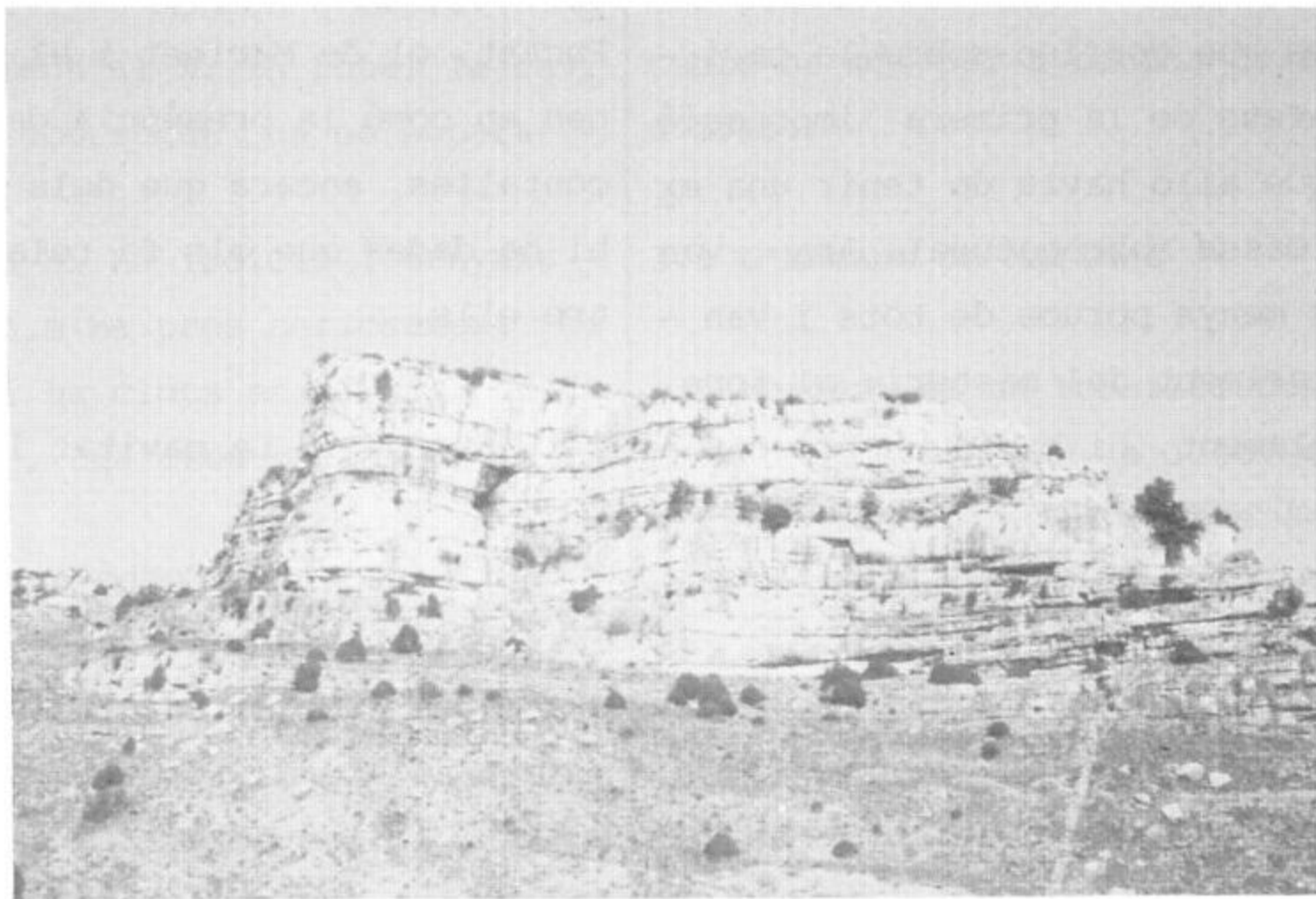

LA SIMA CALENTA L'ENCANT DE CORBÓ

Josep Lluís Viciano Agramunt

Recordant l'amic Joan Tomàs i Martí

LA SIMA CALENTA

Les històries de por sobre els avencs sempre busquen esglaiar la gent i fer que s'aparten d'ells. Les motivacions són variades, des de protegir d'algun perill real, com passa amb les contalles sobre els avencs oberts en terres de pastura, a encobrir algun fet delictiu, com ara veurem.

Un dia d'hivern nos trobem reunits en una casa d'un poble de muntanya, vora la llar, quatre amics més o menys interessats, i per diverses raons, pel món subte

rrani. A l'escalfor de les flames es parla de tota mena de coses relacionades amb el tema i prompte ix la contalla:

La Sima Calenta tenia fama d'embruixada. D'ella es contaven històries de fantasmes i era molta la gent que assegurava haver vist ombres que voltaven prop de l'avenc i sentit sorolls estranys i remor com de passos furtius. La imaginació, bona amiga de la por, va fer de les seues, qui més qui menys procurava allunyar-se d'ell quan havia de passar per aquell indret. I així corria el temps.

Peró un dia un grup de gent que passa va l'estiu a la població va voler fer-li una visita, per allò de l'atracció de la cosa misteriosa, i pensat i fet, cordes i llums, i a l'avenc. Ja en la boca el més lleuger es va encordar i assegurat així - va descendir. Tot anava bé, la corda desu pareixia per la negror del boqueró, però de sobte uns crits anguniosos van fer que l'hissaren ràpidament. Fora ja, groc com una lletera, els va contar que abaix hi havia llum. Instintivament van recordar - les històries que corrien sobre la cavi - tat, però refets de la primera impressió van pensar que allò havia de tenir una ex - plicació no massa sobrenatural. Ara van penetrar els menys porucs de tots i van - trobar l'aclariment del misteri: al fons, en un eixamplament, hi havia un cresol en - cés que il·luminava algunes ferramentes i objectes, entre les formacions, i el que - quedava d'un sopar.

Havien topat amb una fabriqueta de moneda falsa i amb ella l'origen de tot allò dels fantasmes. Com que treballava tota la nit, fins la matinada, no era gens rar que algun soroll, amplificat per la quietud - nocturna i la por, o el pas d'alguna ombra de camí o de tornada de l'avenc, originara les interessades històries que havien fet de la Sima Calenta una cavitat embruixada.

L'ENCANT DE CORBO'

0. Introducció

Dispersos per la nostra geografia hi ha una sèrie d'indrets que són escenari de contalles sobre el que popularment s'anomenen Encants. El treball que segueix sols té la pretensió de fer conèixer les dades replegades sobre ells, en molts anys de

recórrer les nostres terres a la busca de cavitats. d'algun d'ells, per més confiança dels nostres informadors, tenim prou dades, mentre d'altres sols n'hem replegat alguna incipient i caldria treballar-ho. El fet de ser la recollida de dades - una tasca complementària a l'activitat es - peològica ha afectat, també, el mode de replegar-les, d'una forma prou irregular per això.

Un dels Encants té per escenari la Co - va de Corbó, a terres del Maestrat. Aquest Encant, el de Marinet i el de Bounegre te - nen en comú la presència de braus en les contalles, encara que dels altres també - hi ha dades que els fa relacionables en - tre ells.

1. L'Escenari. La cavitat i els voltants

El Castell de Corbó aprofita un punt fort natural, amb poc més d'un parell - d'accesos fàcils. La cinglera forma una moleta allargada, de N. a S., sobre la qual hi ha les despulles de construcció - defensiva, mentre pel peu dels panys roco - sos es troben indicis del poblat de Corbó, despoblat en 1612. Hi ha despulles de po - blament des de la prehistòria (González - Prats, 1979). S'esmenta en 1239 en la car - ta de població de Vilafranca (Betí, 1932). En el pany que mira a ponent es troba la gran boca de la cavitat, a uns metres - d'altura sobre el peu del penya-segat.

La millor forma d'accedir a ella és directament des de la base, en una curta escalada. És una boca gran, rec - tangular, amb una alçada de més de cinc metres i un ample de 3'50. En ella crei - xen una hedrera, un púdol, esbarzers, etc. La cavitat penetra per dos punts, a més - de tenir com una gran finestra contra el

sostre, i el més accessible és l'interior, ascendent, en uns quatre metres de pujada. Segueix després una galeria relativament gran, molt alta de sostre i de sòl descendent, erosionada sobre una fractura. La seua morfologia i desplegament actual fa pensar en una cavitat residual. Té abundància d'anemolites, segurament degudes a una anemocirculació per l'impacte del vent sobre la gran boca. La galeria, des del pas estret al fons, té 9 metres de llarg per sobre l'80 metres d'ample. Penetra aproximadament al N. En total la cavitat tindrà un recorregut que no supera els 15 metres.

Per la cova hi ha indicis i senyals de que més d'un s'ha pres seriosament el de l'Encant. Hi ha clots en el sòl, un forat de pistolet, una creu picada en la roca, etc.

2. L'Encant de Corbó

Les dades de l'Encant les dóna Mn. Salvador Roig (Díaz Manteca, 1977; Salvador, 1981; Monferrer, 1982) en un dels seus manuscrits, on diu:

"... la célebre Cueva encantada, donde dicen los fabulistas supersticiosos, que hay un Toro encantado, que tocándole el Cuerno, se convertirá en dinero ..."

Mossèn Salvador visità l'indret el dia 15 de setembre de 1825, acompanyat de Josep Vallterra, Vicent Vives i altres.

Aleshores, per la dificultat que hi havia en l'ascens a la cavitat, sols va pujar Josep Tena, segurament un masover. Aquest els va descriure el que hi havia, de forma ajustada a la realitat, excepte en que creu que és més fonda, possible

ment per mala il·luminació. També diu que va trobar senyals d'haver-se fec foc, la qual cosa també s'observa ara.

3. Els altres Encants

Com he dit en l'inici del treball n'hi ha, a més del de Corbó, els que tenen per escenari la Mola de Marinet i el de la Ventanica, en la Muela de Bueynegro. N'hi ha també alguns més, però són els més pobres en dades i caldrà esperar a tenir-ne més per a ocupar-se a fons d'ells.

3.1 L'Encant de Marinet

Marinet és un tossalàs coronat per la Mola del mateix nom, a 1.467 metres d'altitud, que domina la població de Xodos per ponent. Els enormes aiguavessants que el formen finalitzen en els barrancs de l'Aigua, del Molí o dels Posos i la Rambla de la Canaleja. Té un accés fàcil des del Pla de la Creu, en el camí a Sant Joan de Penyagolosa. La mola, molt característica, es veu des de molts punts de les terres castellonenques i des d'elles propers la Moleta de Gargant i la de Mor, tot dominat per l'imponent Penyagolosa, més allunyat. La vegetació és de taques de pinar jove, amb carrasquissos, coscolls, ginebres i savines, sense oblidar els eriços, que testimonien un clima fred.

La Mola és un punt fort natural aprofitat per gents de diferents cultures al llarg dels temps. Apareix esmentat com a poblat eneolític en la relació d'aquests feta pel Dr. Bosch Gimpera (Bosch Gimpera, 1924). Hi ha també deixalles d'un Bronze tardà, seguides d'indicis del Ferro I. Hi

ha despulles d'una torre assolada en el punt més elevat, sobre unes riscles, i arrecerades en elles hi ha habitacions. També despulles de muralla, forta, en la part més accessible. Ja molt després el poblament medieval musulmà reaprofità parcialment el pobladet prehistòric.

Apareix després esmentat en les cartes pobles de Vistabella de 1251 (BSCC, 1931) i 1382 (BSCC, 1933), en fer la volta del terme. En la primera diu: "...in caput Penam Golosa vadit a Marinete et de Marinete vadit serra serra..." Y en la segona: "...de dicto capite Penegolose tendunt apud Marinete et de Marinete tendunt serra serra..." Llavors ja deu trobar-se despoblat, cosa que confirmen els indicis de terrisses musulmanes medievals, que pareix que no passen del segle XIII en el seu ús.

De Marinete se contenen unes quantes històries. Del que és comú, més o menys, a totes elles es poden traure les condicions en que s'ha d'accedir a la mola la nit de Sant Joan, solstici d'estiu. S'ha de fer sense armes ni res que pugui fer mal i sense cap objecte religiós, com són medalles, reliquiaries, escapularis, etc. Ja en la mola s'ha de quedar nu, sense res a sobre. Segons els informadors són històries que els vells ja contaven. En totes les versions s'entén que parlen d'homes, excepte en una on es diu que ha de pujar una xica fadrina, "sense camisa". Tot aconseguit, l'Encant es manifesta a les dotze de la nit, en la Mola, "al gardell de la roca". Les diferents versions sobre l'Encant són així:

3.1.1 Una, poc corrent, diu que l'Encant és una xica i si la toques amb el dit es rebenta en diners.

3.1.2 Cal endivinar una pedra concreta de

la mola. Llavors ix l'Encant i apareix un tresor que van deixar els moros (Aparici, Palanques).

3.1.3 Un grup de gent que va pujar i va tenir sort, a mitjanit els va eixir una massa negra, informe, i a darrera d'ella com un pas il·luminat. No es van atrevir a passar i van fugir a la carrera.

3.1.4 Un masover que va pujar i va seguir totes les condicions, quan van sonar les dotze al campanar de Vistabella li va apareixer un bou de banyes molt grans, que arrossegava una cadena. Esglaiat al veure que el bouàs l'embestia va eixir a tot córrer per aquelles costeres, sense esperar el tresor, a enganxons per la malesa. Després dia allo:

Que no em parlen de Marinete
que és un Encant de mala llet.

3.1.5 Hi ha el cas de la pujada d'una collita amb escopetes, dels quals solament va arribar un al més amunt. Aquest va seguir totes les condicions, però va conservar un bastó. Mentre esperava es va sentir soroll i va passar un gos corrents, però no va ocórrer res més.

3.1.6 Va pujar un molt valent i mentre esperava l'hora es va recolzar a una de les coves. Va vecar i quan es va despertar ja era de dia. Així no es va enterar ni d'Encant ni de res.

3.1.7 Són dades replegades a terme d'Atzeneta i Llucena. Parlen d'un avenc. Per allò que diuen es veu que són dades de l'Avenc de Penyagolosa (Viciano), junt amb altres de l'Encant. En una de les contalles diu que tiren un cabiró a l'avenc i ix un gall negre. En l'altra parla d'un masover que anava a festejar i de la cavitat li va eixir l'Encant, que era un home

amb una mena de sotana i un llum. Li va dir que el tocara i es convertiria en or. El masover va fugir, perseguit per l'Encant.

3.2 La Ventanica del Buey Negro

La ventanica és un forat natural, de forma triangular, que hi ha en els espers septentrionals de la Muela on hi ha les despulles del castell medieval del Bounegre. En els límits de la dotació d'Alfons II al bisbat de Tortosa, en 1178 (BSCC, 1935), ja apareix "Bounegre, cum suis terminis". Novament apareix documentat el topònim en 1225 (BSCC, 1943), en la mateixa forma. Aquestes dades documentals potser caldria tenir-les en compte com argument més en favor de l'antiguitat evident dels Encants.

La Muela, un enorme punt fort natural, ha servit de refugi des de sempre. Sobre açó, fa molts anys els propietaris del terreny tenien un bon conjunt de destrals de pedra, recollides per aquells indrets. Però les despulles més notables de temps passats són les muralles i torres del castell de Bounegre, Boinegro o Bueynegro.

3.2.1 Per la Ventanica passa el sol una vegada a l'any i pareix que açò té algun efecte, però per ara tenim poca informació. El bou negre de l'Encant apareix cada cent anys, a les dotze del dia, i brama. Si algú l'espera i el toca, desfarà l'encant i aleshores el brau es convertirà en un muntó de tresors (Monzó Nogués).

Sobre el terreny tenim poques dades replegades. Solament alguna de terme de Llucena, en masos ara despoblats, on coneixien el del bou negre, però ací, a més, el fan embolat. També el del tresor que apareix si el desencantes. Contaven d'una

persona que va passar la nit de nocces en la Muela, sense aconseguir el tresor. Pareix com si passar allí aqueixa nit fos una de les condicions per a obtenir-lo. A més de l'Encant del Bou Negre, de la Muela es conta una història sobre la presa del castell pels cristians, amb l'ajut de bous amb teies enceses a les banyes. Açò també es conta de Marinet i el final és el mateix: En veure els moros aquell estol de llums en la nit, que avançava cara a ells, van prendre por, van fugir i van caure per les cingleres.

3.3 Més Encants

Són dos Encants més, els dos a terres d'Alcalatén. Per ari hi ha dificultat en conseguir dades. L'un és un avenc, amb l'inevitable tresor, mentre l'altre parla d'una roca a la qual solament dóna el sol un dia de juny (solstici d'estiu). Això permet localitzar el tresor que hi ha, també.

4. Alguns comentaris

Els costums populars guarden com fossilitzades deixalles dels temps passats. Unes vegades formen part de la vida quotidiana i les tens a la vista, a la llum del dia, cristianitzades. Les festes més o menys properes als solsticis, com són Nadal, Sant Antoni o Sant Joan, en són un bon exemple. Però en altres prenen el camí de la cosa esotèrica, marginal, i aquest pot ser el cas dels Encants.

Açò podria relacionar-se amb la condició de no portar cap objecte religiós, com si es vullguera evitar la interferència de cap religió "oficial" o més o menys

acceptada. També, el de no tenir armes i objectes ofensius, així com el quedar nu, potser caldria interpretar-ho com a que l'home no ha de confiar ni esperar res més que d'ell. Ni l'ajut moral que poden donar-li medalles, escapularis, etc., ni la tranquil·litat d'ànim que pot donar-li un arma. Sobre açò cal dir que en una passera d'aparicions que es va produir a Penyagolosa en el primer quart d'aquest segle, tot aquell que trafegava de nit per la muntanya anava amb l'escopeta preparada i algun tret es va fer (Viciano,1980).

Sobre la llarga perduració de costums, es podria traure ací allò dels vells caçadors, que deixaven el cap per a qui havia mort la peça. Evidentment té un regust a temps ben llunyans, però encara ho hem conegut.

Les despulles de construccions antigues sempre han cridat l'atenció dels camperols i activat la seua imaginació. Lògicament la vida dura que tenen fa que pensen en el tresor amagat, la troballa del qual comportaria el canvi total, el viure sense limitacions econòmiques. En les històries ve a representar el favor que es vol obtenir de l'Encant, després d'acomplir tot el ritual. El toro, representació solar, símbol de la virilitat i el poder, potser ocupa el lloc de la divinitat que ferà possible aixó.

5. Bibliografía

APARICI, A.; PALANQUES, F. **Introducció l'estudi de Xous** (mecanografiat).

BETÍ BONFILL, M., BSCC, XII, 1932, 190 a 199.

BOSCH FIMPERA, P. **Els problemes arqueològics de la província de Castelló**, BSCC, V, 1924, 81 a 120. BSCC, XII, 1931. BSSCC -

XIV, 1933. BSCC, XVI, 1935, 385 a 388 , BSCC, XVIII, 1943, 268 a 270.

DÍAZ MANTECA, E. **Mn. Salvador Roig y la Villa de Benassal**, PENYAGOLOSA, 1ª época , n.º. 14, 1977. El manuscrit on hi ha les dades sobre la Cova de Corbó el vaig consultar fa anys gràcies a l'amabilitat de l'amic E.D.M.

GONZÁLEZ PRATS, A. **Carta arqueológica del Alto Maestrazgo** SIP Serie Trabajos Varios n.º. 63, 1979.

MONFERRER i GUARDIOLA, J. **Mossèn Salvador Roig, la política i les aigües de Benassal** BSCC, LVII, 1982, 59 a 78.

MONZÓ NOGUÉS, A. **Anales Centro Cultura Valenciana**, XIX, 62 i 93 a 95.

SALVADOR i MONFERRER, S. **Mossèn Salvador Roig en l'ensenyança escolar i la seua "Història de Benassal"**, PENYAGOLOSA, 2ª época, n.º. 16, 1981.

VICIANO AGRAMUNT, J.Ll., **Aparicions**, PENYAGOLOSA, 2ª época, n.º. 14, 1980.

VICIANO AGRAMUNT, J.Ll., **L'Avenc de Penyagolosa**, (mecanografiat).